

А.В. Іванцова,
аспірантка
(Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого)
(Науковий керівник професор І. Марочкін)

Деякі сучасні проблеми адвокатури України (статистичний аналіз доступної інформації організаційних форм адвокатської діяльності)

Ключові слова: організація адвокатури, організаційно-правові форми, діяльність адвокатури.

Сучасному стану української адвокатури, її проблемам і шляхам їх вирішення присвячено багато публікацій. На сьогодні навколо неї точаться гострі дискусії, численні наради й конференції адвокатів намагаються виробити єдиний напрям подальшого розвитку законодавства про адвокатуру. Але навряд чи можна вести мову про ґрунтовні дослідження проблем у цій сфері без статистичного аналізу. Авторка статті спробувала провести такий аналіз щодо організаційних форм адвокатської діяльності в Україні. Деякі міркування стосовно цього питання і склали підґрунтя даної роботи.

Вбачається дві основні проблеми, які заважають виконати повне статистичне дослідження стану організаційних форм адвокатської діяльності в Україні. Перша з них полягає в тому, що не існує правової норми, яка забороняла б підприємцеві, який не є адвокатом, зареєструвати юридичну особу під назвою, наприклад, ТОВ “Адвокат”, ПП “Юридична фірма”, “Адвокат та партнери” тощо. І на практиці підприємці активно користуються цією прогалиною в праві: юридичними фірмами йменують себе як адвокатські об’єднання, так і підприємства (ПП, ТОВ та ін.). У рейтингу, надрукованому у засобах масової інформації, рік у рік адвокатські об’єднання й підприємства перелічені підряд, без поділу на власне

адвокатські утворення і підприємства, які засновані не адвокатами.

В Україні діяльність адвокатів, на відміну від діяльності юристів-підприємців, досить жорстко врегульована законодавством. Юридична практика як господарська діяльність не ліцензується в Україні з 22 жовтня 2000 р., а спеціального закону, який регламентував би її, поки що не існує. А без цього не існує й будь-яких вимог до осіб, які бажають надавати юридичні послуги. Інакше кажучи, теоретично створити підприємство, яке має назву “юридична фірма”, може хто завгодно, бо за таких умов навіть не треба мати юридичної освіти. І ось такі юридичні ПП і ТОВ в Україні, на жаль, вправі надавати всілякі юридичні послуги [2, 8].

Ще раз підкреслимо, прямої юридичної норми, що забороняла б використовувати термін “адвокат” у найменуваннях юридичних осіб, які не мають ніякого відношення до адвокатури, в чинному законодавстві України немає. Отже, вважаємо, що законність таких дій є сумнівною.

По-перше, комерційні найменування юридичних осіб, які відповідно до ст. 489 ЦК України не становлять адвокатські об’єднання, але містять слово “адвокат” чи йому подібні, не підлягають захисту. Адже правова охорона надається комерційному найменуванню лише в тому випадку, якщо

воно не вводить в оману споживачів щодо справжньої діяльності юридичної особи [7].

По-друге, відповідно до ст. 10 Закону України “Про рекламу” [5] існують підстави для визнання реклами юридичних осіб, що не є адвокатськими об’єднаннями, але містять у найменуванні слово “адвокат”, недобросовісною. Адже реклама такого підприємства знову ж таки може ввести в оману споживачів внаслідок її неточності, не достовірності й двозначності.

Друга проблема, що стає на заваді повного статистичного дослідження стану організаційних форм адвокатської діяльності, полягає в наступному. Господарський кодекс України наводить перелік суб’єктів господарювання, зокрема, види й організаційні форми підприємств, а також непідприємницьких організацій [3]. Серед різноманіття суб’єктів господарювання немає таких їх видів або організаційних форм, як адвокатська фірма, адвокатське бюро, контора, в результаті чого на практиці адвокатські об’єднання реєструються як ТОВ, ПП тощо. Достатньо часто можна зустріти організацію, яка має назву, наприклад, “Адвокатське об’єднання”, “Колегія адвокатів” та ін.

На даний час дуже складно вивчити діяльність усіх зареєстрованих суб’єктів господарювання, виокремити серед них утворення, найменування яких містять термін “адвокат” або похідні від нього, а з отриманого переліку вилучити підприємства, які засновані не адвокатами. Щоправда, за допомогою сучасних дослідників з’являється можливість все-таки ознайомитися з деякою статистикою. Так, Б. Боярський наводить такі дані: “Сьогодні в Україні адвокатура – це понад 500 адвокатських об’єднань різних форм і типів, більше тисячі адвокатських бюро, майже 30 тисяч адвокатів” [1].

О.Б. Захандревич пише: “Станом на 25 вересня в Україні зареєстровано 512 адвокатських об’єднань. З них 29 зареєстровано протягом 9-ти місяців 2006 р. Торік свідоцтва про реєстрацію отримали 44 адвокатських об’єднання, 33 було виключено

з Реєстру адвокатських об’єднань у зв’язку з їх ліквідацією” [4]. Але він не наводить відомостей про реєстрацію інших організаційних форм адвокатської діяльності.

Отже, сьогодні ми можемо говорити тільки про можливість статистичного дослідження щодо адвокатських об’єднань. Наведемо дані, отримані нами з Міністерства юстиції України (таблиці 1,2).

З аналізу таблиці 1 бачимо, що кількість адвокатських об’єднань в Україні невинно зростає, хоча й не так швидко, як у перші роки після набуття чинності Законом України “Про адвокатуру”. Проте аналіз зазначених даних показує нерівномірність розташування адвокатських об’єднань в регіонах. 51 % адвокатських об’єднань розташовані в столиці України. Жоден інший регіон (область) не містить більше 8 % від загальної чисельності адвокатських об’єднань в країні. При цьому переважне число регіонів містять до 4 % від цієї їх кількості; 16 регіонів разом становлять 10 %, а ще 9 в сукупності – 40 % від загальної чисельності адвокатських об’єднань. У двох областях України – Полтавській і Рівненській – таких об’єднань взагалі немає, а ще в 4-х регіонах існує всього по 1 адвокатському об’єднанню, що певною мірою створює диктат монополістичних умов.

Проте такі вражаючі результати не повинні слугувати підставою для висновків про відсутність кваліфікованої правової допомоги у значній кількості регіонів України, оскільки ми не можемо нічого сказати про кількість адвокатських бюро й адвокатів-“індивідуалів” у цих регіонах. Але одне є безперечним, що такої кількості адвокатських утворень недостатньо.

Викликає інтерес також аналіз чисельності адвокатських об’єднань на одиницю населення. За даним критерієм лідирує м. Київ, де функціонує приблизно одне адвокатське об’єднання на 10 тис. населення. Але в більшості регіонів (за винятком 4-х – АРК, Київської, Львівської й Одеської областей) цей показник дорівнює менш ніж по одному адвокатському об’єднанню на 100 тис. мешканців. Більше того, в інших регіонах (21) тільки в 7-ми налічується

приблизно по одному об'єднанню вже на 200 тис. жителів, а в 6-ти регіонах з урахуванням 2-х регіонів з нульовим показником – лише одне адвокатське об'єднання припадає на понад 10 млн. людей.

Узагальнивши статистику стосовно адвокатських об'єднань, спробуємо далі знайти шляхи вирішення вищезазначених проблем. Більшість дослідників вважає, що перш за все слід законодавчо закріпити виключне право адвокатів на зайняття адвокатською діяльністю й надання юридичних послуг. Такі резолюції регулярно приймає на своїх засіданнях Спілка адвокатів України, дискутуються ці питання на різноманітних адвокатських конференціях, з'їздах. Цьому положенню обов'язково знаходиться місце у всіх без винятку проектах Закону України “Про адвокатуру”. В одному з них, правда, міститься пропозиція дозволити юрисконсультам підприємств надавати юридичну допомогу. Однак така правова норма не може бути закріплена в чинному законодавстві з огляду на дві причини – теоретичну і практичну.

Перша полягає в тому, що введенню цієї норми заважає відоме Рішення Конституційного Суду України у справі Солдатова, яким визначено, що обмеження права на надання юридичної допомоги є неконституційним [6]. Розв'язати цю проблему, звичайно, можна, чітко розмежувавши такі поняття, як “правова допомога” й “адвокатська діяльність”, однак це питання залишається відкритим і чекає на окреме наукове дослідження.

На практиці, на заваді законодавчого закріплення такої норми стає наступне. Вже сьогодні гонорари, які вимагають адвокати за свої послуги, в декілька, а іноді навіть у десятки разів перевищують гонорари, що отримують звичайні юристи, які не мають адвокатських свідоцтв. Якщо заборонити останнім займатися наданням юридичних послуг, виникне природна монополія, і найімовірніше, що з огляду на збільшення навантаження на адвокатів їх гонорари

ще більше зростуть. І навіть якщо вони залишаться на сьогоднішньому рівні, їх послуги стануть недоступними переважній більшості населення України. Таким чином, адвокатура не зможе виконувати свою основну функцію – надання правової допомоги всім тим, хто її потребує. Вирішення цієї проблеми можливе лише шляхом розробки ефективної системи надання юридичних послуг за так званим “правом бідності”: безоплатних і частково оплачуваних.

Проблему неузгодженості норм Закону України “Про адвокатуру” й Господарського кодексу України, на нашу думку, можна вирішити двома шляхами:

а) ввести в перелік організаційних форм суб'єктів господарської діяльності, передбачений Господарським кодексом України, адвокатське бюро, адвокатське об'єднання й колегію адвокатів;

б) передбачити в Законі України “Про адвокатуру”, що адвокатські утворення мають існувати у відповідних організаційних формах, передбачених Господарським кодексом; наприклад, у пункті, присвяченому адвокатським об'єднанням, зазначити, що вони мають існувати у формі товариств (саме такий вихід пропонується в деяких проектах Закону України “Про адвокатуру”). Але тоді різні види адвокатських утворень не можна буде називати організаційними формами, оскільки в цих формах не можна організувати адвокатську діяльність.

Таким чином, у даній статті ми порушили деякі проблеми, які мають негативне значення для адвокатури в цілому, а зокрема – не дають можливості отримати об'єктивні статистичні дані щодо сучасного стану діяльності адвокатури в Україні. Вважаємо, що без ґрунтовних змін у чинному законодавстві вирішити це питання навряд чи можливо. Тільки вирішення вказаних проблем і проведення масштабного статистичного дослідження надасть можливість накреслити обґрунтовану стратегію подальшого розвитку української адвокатури.

Таблиця 1. Кількість адвокатських об'єднань (АО) в Україні.

Рік	Кількість зареєстрованих АО	Загальна кількість зареєстрованих АО
1993	11	11
1994	71	82
1995	39	121
1996	34	155
1997	24	179
1998	33	212
1999	34	246
2000	34	280
2001	27	307
2002	24	331
2003	35	366
2004	36	402
2005	44	446
2006	42	488
2007	32	520
2008 (кінець 1 кв.)	7	527

Таблиця 2. Кількість адвокатських об'єднань (АО) по регіонах України на кінець 1 кварталу 2008 року

Територіальна одиниця	Кількість АО	Населення, тис. чол.	К-сть АО на тис. населення
Автономна Республіка Крим	26	1971	0,013191
Вінницька область	3	1672	0,001794
Волинська	5	1036	0,004824
Дніпропетровська	18	3398	0,005297
Донецька	23	4539	0,005067
Житомирська	1	1306	0,000766
Закарпатська	4	1243	0,003219
Запорізька	1	1833	0,000546
Івано-Франківська	4	1383	0,002893
Київська	22	1737	0,012663
Кіровоградська	5	1040	0,004809
Луганська	1	2355	0,000425
Львівська	37	2560	0,014454
Миколаївська	10	1204	0,008308
Одеська	44	2395	0,018374
Полтавська	0	1525	0
Рівненська	0	1152	0
Сумська	3	1197	0,002507
Тернопільська	7	1099	0,006372
Харківська	22	2796	0,007869
Херсонська	10	1108	0,009029
Хмельницька	1	1350	0,000741
Черкаська	5	1316	0,003801
Чернівецька	2	904,5	0,002211
Чернігівська	7	1136	0,006163
м. Київ	266	2740	0,097073

Список літератури:

1. *Боярський Б.В.* Історія становлення адвокатури в Україні. – 2007.
2. *Головань І.* Юридичні особи з максимально обмеженою відповідальністю // Дзеркало тижня. – 2006. – № 23. – 17–23 червня.
3. Господарський Кодекс України // Відомості Верховної Ради України – 2003. – № 18-22. – Ст. 144.

4. **Захандревич О.** Реєстрація адвокатських об'єднань // Юридична газета. – 2006. – № 19. – 12 жовтня.
5. Закон України “Про рекламу” // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 39. – Ст. 181.
6. Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника) від 16 листопада 2000 р. № 13-рп/2000, справа № 1-17/2000 1-17/2000 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 47. – 8 грудня. – Ст. 2045.
7. Цивільний Кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.

РЕЗЮМЕ:

В статті автор проводить аналіз статистических даних о количествe и размещении в Украине адвокатских объединений. Предлагаются меры по повышению эффективности предоставления услуг адвокатами.

*Рекомендовано кафедрою
адвокатської майстерності*

Подано 13.06.08